

Razlikovanje lahko boli – pasti raznolikosti v izobraževanju

Bernarda Kuzma

Ekonomska šola Murska Sobota

Uvod

Doslej so bili sprejeti številni mednarodni dokumenti o človekovih pravicah, ki jih je ratificirala tudi Slovenija in se s tem zavezala k njihovem spoštovanju. Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo smo zavezani spoštovati tudi protidiskriminacijsko zakonodajo EU, ki vsem, ki živijo in delajo v Evropski uniji, zagotavlja minimalne pravice do enakega obravnavanja in zaščite. V letu 2009 smo praznovali 20. obletnico sprejetja Konvencije o otrokovih pravicah, katere namen je otrokom zagotoviti boljše življenje in lepšo prihodnost.

Upravičeno pa se sprašujemo, kako se sprejeti mednarodni dokumenti in zakoni uresničujejo in udejanjajo v vsakdanjem življenju, saj smo vsak dan še vedno lahko priča številnim kršitvam človekovih in še posebej otrokovih pravic. Prisotna sta neenakost in razlikovanje zaradi socialnih in družbenih razmer, v katerih posamezniki odraščajo, kar še posebej zaznavamo v šolah.

Upoštevanje in spodbujanje raznolikosti ni le moralna dolžnost ravnateljev in učiteljev, pač pa jih k temu zavezujejo tako mednarodni dokumenti kakor tudi šolska zakonodaja. Spoštovanje načela enakosti in prepoved diskriminacije velja za vse, še posebej za javne uslužbence v šolstvu. Ravnatelj pa ne more pričakovati spoštovanja tega načela od sodelavcev, če se sam ne zavzema za spoštovanje raznolikosti.

Vodenje za raznolikost zato gotovo najprej zadeva vodstvene delavce – ravnatelje, ki s svojim načinom vodenja lahko bolj ali manj spodbujajo upoštevanje raznolikosti pri učiteljih, ti pa nato posledično s svojim vzgojno-izobraževalnim delom vplivajo na odnose med učenci oziroma dijaki. Odločitve v zvezi s tem, kako in s kakšnimi učnimi strategijami spodbujati raznolikost na šoli, ravnatelji nikakor ne smejo prepustiti učiteljem, ne da bi pri tem sami tvorno sodelovali. Če se učitelji čutijo prepuščene samim sebi, bodo kljub precejšnji svobodi večinoma nezadovoljni, saj vsak zaposleni potrebuje podporo, spodbudo in priznanje, ki mu potrjuje, da dela prav. Zato tudi ni vseeno, kakšna je ravnateljeva koncep-

cija menedžmenta ali zamisel o načelih vodenja (Schneider in Potočnik 2005, 12) in za kakšen stil vodenja se zavzema ravnatelj kot pedagoški in strokovni vodja in hkrati menedžer. V zvezi s krepitvijo raznolikosti se bo ravnatelj gotovo posvetoval s sodelavci, skupaj bodo oblikovali predloge in iskali rešitve za probleme v zvezi z morebitnim neenakim obravnavanjem učencev oziroma dijakov in sprejemali ukrepe za zmanjševanje in preprečevanje neenakosti. Izvajanje samih dejavnosti bo ravnatelj seveda prepustil učiteljem, ki morajo pri svojem delu ostati avtonomni, sam bo le ugotavljal, ali in kako se cilji uresničujejo.

Kakšno je dejansko stanje na tem področju na naših šolah, bom poskušala prikazati v nadaljevanju prispevka. Ugotovitve bodo morda lahko iztočnica tudi ravnateljem pri vodenju kolektiva za raznolikost. Dejstvo je namreč, da šole postajajo središče raznolikosti, ki ni le zaželena, pač pa tudi nujno potrebna za medsebojno sožitje in uspešno vzgojno-izobraževalno delo.

Pravne podlage za raznolikost

Izhodišča za raznolikost moramo najprej iskati v mednarodnih dokumentih o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, ki jim je sledila večina držav po vsem svetu in sprejela zakonodajo, ki spodbuja raznolikost in vsaj poskuša preprečevati različne oblike diskriminacije.

Ustava Republike Slovenije

Na nacionalni ravni moramo na prvem mestu omeniti ustavo kot najvišji pravni akt Slovenije. Njeno celotno drugo poglavje je namenjeno človekovim pravicam in svoboščinam. Ustava prepoveduje kakršnokoli diskriminacijo. Njen 14. člen določa, da smo pred zakonom vsi enaki. V skladu z načelom enakosti ne sme nihče imeti nobenih privilegijev. Določba 22. člena vse organe zavezuje k spoštovanju načela pravne enakosti. Vsakomur mora biti zagotovljeno enako varstvo pravic. Pravice se uresničujejo neposredno na podlagi same ustave, kar pomeni, da za njihovo udejanjanje ni potreben zakonodajalčev poseg (Perenič in dr. 2004, 60).

Kadar omenjamo pravne vire, seveda ne moremo mimo zakonov in izvedbenih predpisov. Na področju šolstva pa niso zane-marljivi niti interni pravni akti znotraj posameznega zavoda, kot so npr. na področju srednjega strokovnega in poklicnega izobraževanja Šolska pravila ocenjevanja. Z njimi so namreč kar precej

natančno opredeljene pravice in dolžnosti dijakov, hkrati pa so izhodišče za spodbujanje raznolikosti zaradi koristi, ki jih prinaša.

Mednarodni dokumenti o človekovih pravicah

Temeljni dokument, ki je s soglasjem svetovne skupnosti sleherno državo zavezal k spoštovanju človekovih pravic, je Splošna deklaracija o človekovih pravicah, iz katere izhajajo regionalne zakonske ureditve. Evropski standardi o varovanju človekovih pravic so dogovorjeni in zapisani v obliki konvencij, priporočil in resolucij. Najbolj znana med njimi je Evropska konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah.

Kadar govorimo o človekovih pravicah, ne smemo pozabiti tistih členov iz Splošne deklaracije, ki opredeljujejo naše odgovornosti. Pravice niso napisane samo za nekatere ljudi, ampak se nanašajo na vsakega posameznika. Vsi smo torej odgovorni za zagotavljanje zaščite pravic drug drugega. Ravnati moramo tako, da drugega ne prizadenemo; spoštovati moramo splošna pravila vedenja. Vsebine Deklaracije si tudi ne smemo napačno razlagati, saj se lahko pokaže kot protislovna. Sporočilo Deklaracije si moramo razlagati v duhu naslednje misli: »Delaj, kot želiš, da bi drugi delali s teboj.« V mirnem in urejenem svetu bomo lahko živeli le, če bomo do ljudi pošteni in pravični. Toda to mora biti pomembno za vse (Bakyayita 1999).

Konvencija o otrokovih pravicah je dokument, katerega izhodišče je Splošna deklaracija o človekovih pravicah, ki določa, da so otroci upravičeni do posebne skrbi in pomoči. Otrokom je priznано tisto, kar odrasli terjamo zase. V Konvencijo o otrokovih pravicah pa so vključene še tiste pravice, ki izhajajo iz položaja otrok kot specifične družbene skupine in glede na doseženo stopnjo njihovega razvoja. Konvencija določa, da morajo biti preživetje, zaščita in razvoj otrok prednostna naloga, in to ne glede na njihov spol, vero, raso, socialno poreklo ali druge razlike. Otrok mora biti zavarovan pred vsemi oblikami razlikovanja in kaznovanja. Tako bogate kot revne države morajo storiti vse, da izpolnijo vsaj minimalni obseg obveznosti, ki jih določa konvencija. Pri vseh odločitvah, ki so povezane z otroki, je treba upoštevati predvsem njihove koristi. Zavedati se je treba, da mora otrok, če naj doseže poln in skladen razvoj svoje osebnosti, odraščati v družinskem okolju, v vzdušju sreče, ljubezni in razumevanja. Za otroka je treba skrbeti tako, da bo povsem pripravljen na samostojno življenje v družbi in vzgojen v duhu miru, dostojanstva, strpnosti,

svobode, enakosti in solidarnosti (*Konvencija o otrokovih pravicah* 2002, 2).

***Protidiskriminacijska zakonodaja* EU**

Evropska unija namenja krepitvi raznolikosti in preprečevanju diskriminacije posebno pozornost tudi v svoji zakonodaji in dejavnostih.

Ukrepi Evropske unije v boju proti diskriminaciji so bili več let osredotočeni na preprečevanje diskriminacije na podlagi narodnosti in spola. Leta 1997 so države članice soglasno sprejele Amsterdamsko pogodbo, katere 13. člen daje Skupnosti nove pristojnosti v boju proti diskriminaciji na podlagi spola, rasne ali etnične pripadnosti, vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti. Odkar je leta 1999 stopila v veljavo, sta bili sprejeti dve novi direktivi ES, ki veljata na področju boja proti diskriminaciji, in sicer Direktiva o rasni enakosti in Direktiva o enakosti pri zaposlovanju. Države članice EU so morale obe direktivi prenesti v nacionalno zakonodajo. Če Komisija meni, da je država članica kršila zakonodajo EU, lahko proti njej uvede postopek za ugotavljanje kršitev. Na podlagi uspešne uvedbe okvirne strategije proti diskriminaciji v letu 2005 in evropskega leta enakih možnosti za vse (2007) je Komisija 2. julija 2008 v okviru prenovljenega socialnega programa sprejela protidiskriminacijski paket, ki vključuje predlog za novo direktivo o enakem obravnavanju. V večini držav članic EU obstajajo tudi nacionalni organi za enakost. To so neodvisne organizacije, ki pomagajo ljudem, ki so bili kakorkoli izpostavljeni diskriminaciji. V Sloveniji deluje Urad za enake možnosti, ki v letu 2010 izvaja projekt Enaki v raznolikosti (Equal in Diversity). Projekt je namenjen ozaveščanju o prepovedi in škodljivosti diskriminacije v Sloveniji in ga sofinancira Evropska komisija (<http://ec.europa.eu>).

Opredelitev diskriminacije

Beseda diskriminacija je latinskega izvora in pomeni »razlikovanje«; družbena diskriminacija pomeni zapostavljanje, zaničevanje, podcenjevanje posameznikov ali skupin zaradi pripadnosti spolu, rasi, narodu ali veri; stopnja diskriminacije je odvisna od stopnje prežetosti temeljnih institucij s predsodki ter od tolerance do neenakih vzorcev ravnanja v vsakdanjem življenju (*Leksikon Cankarjeve založbe* 1998, 199). Pri preprečevanju razlikovanja vedno več govorimo o t. i. pozitivni diskriminaciji. V širšem pomenu besede

je pozitivna diskriminacija vzpostavljanje posebnih pravnih položajev in/ali posebnih pravic, ki so namenjeni preprečevanju manj ugodnih (izhodiščnih) položajev in ustvarjanju enakih možnosti za določene kategorije oseb (šibkejših, socialno ogroženih članov družbe, pripadnikov etničnih manjšin, žensk, starejših, mladine, brezposelnih, invalidov itd.). Toda nekateri pozitivno diskriminacijo že na splošno zavračajo z argumentom, da je pozitivna diskriminacija v korist nekoga hkrati vedno negativna diskriminacija v škodo nekoga drugega, kar v osnovi celo drži. Kako se torej odzvati na vedno znova aktualno vprašanje o razmerju med pravno in dejansko enakostjo? Pozitivna diskriminacija v številnih primerih vsaj na začetku sproža vrednostne in drugačne kritike oziroma lahko na razvoj posameznikov in družbe učinkuje celo destimulativno, na dolgi rok pa se bo takšna situacija izkazala za pravično ali koristno, saj bo prispevala k odpravi neenakih možnosti. Ključni problem je torej, kako čim bolj zanesljivo predvideti dolgoročne učinke pozitivne diskriminacije. Nikakor namreč ni nujno, da so ti vrednostno in funkcionalno vedno pozitivni. Zato je pomembno, da so politiki, pravniki in vsi drugi, ki sodelujejo pri iskanju rešitev, čim bolj izobraženi in široko razgledani ter da imajo dober občutek za dolgoročno predvidevanje posledic sedanjih dejanj (zapis M. Cerarja na <http://www.ius-software.si/ForumPravniki>, 13. september 2006).

Raznolikost na naših šolah

Na vsaki šoli se soočamo z raznolikostjo. Vedno več je dijakov s posebnimi potrebami, ki potrebujejo dodatno učno pomoč, in tudi sicer se srečujemo z vedno več »drugačnimi« dijakmi. Raznolikost je potrebna in zaželena. Žal pa dijaki pogosto niso enako obravnavani. Pojavljajo se različne oblike diskriminacije. Toda šole so zavezane k spoštovanju človekovih pravic in so dolžne preprečevati neenakost in razlikovanje. Naučiti se moramo sprejemati drugačnost, saj ima vsak posameznik pravico do varstva svoje osebnosti in dostojanstva, in dolžnost vseh je, da vsakogar sprejemamo takšnega, kakršen je, brez slehernega razlikovanja. Zato pa je potrebno veliko strpnosti, potrpežljivosti, razumevanja in posluha za potrebe drugih.

Čeprav v naših šolah obstajajo raznovrstni problemi, se omejimo le na neenakost glede dostopnosti in ciljev izobraževanja. S stanjem na naših šolah ne moremo biti zadovoljni. Šola starše zelo veliko stane. Brezplačno doseganje enostavnejše poklicne uspo-

sobljenosti je še vedno problem. V srednjem, višjem in visokem šolstvu je navzoče večje nezadovoljstvo glede dostopnosti nadaljnega izobraževanja. Slovenska izobrazbena struktura je znatno nižja od tiste v razvitih državah. Problemi nastajajo že pri vpisih po devetletki, zlasti če gledamo na to problematiko z vidika otrokovih želja in interesov. Starši vedno težje pokrijejo stroške za otrokovo bivanje v drugem kraju, za prevoz in prehrano, tudi štipendijska politika je vedno bolj restriktivna. Šolski sistem posveča več skrbi štiriletnim srednjim šolam in gimnazijam kot pa usposabljanju v krajših programih. Starši otrok, ki se vpisujejo v zahtevnejše šole, so tudi bolj izobraženi, bolj so sposobni dajati in iskati različne oblike učnih pomoči kot pa starši otrok, ki so vključeni v manj zahtevne programe. Zato so ti v slabšem položaju, njihovi starši so manj izobraženi in med njimi je več otrok s psihosocialnimi problemi (Strojin 1995).

Pasti raznolikosti

»Nikomur ne sme biti odvzeta pravica do izobraževanja« (Evropska konvencija o človekovih pravicah, protokol št. 1, 2. člen). Ob tem se upravičeno sprašujemo, kako da je »med povprečnim osmošolcem iz Kranja ali Celja [...] v znanju naravoslovja le pet točk razlike, toda med povprečnim osmošolcem iz novomeške regije in povprečnim osmošolcem iz Pomurja znaša razlika v znanju naravoslovja kar 44 točk« (<http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042328086>).

Na omenjeni članek se je odzvala varuhinja človekovih pravic, dr. Zdenka Čebašek Travnik, ki opozarja, da so slabši učni dosežki lahko posledica kršitev človekovih pravic. Slabši dosežki otrok in mladine s tega območja lahko namreč pomenijo neenake pogoje za izobraževanje v primerjavi z vrstniki iz drugih regij, torej je njihov položaj »neenakopraven«.

Gre za politično in socialno vprašanje, na katero bi moralo šolsko ministrstvo odgovoriti z raziskavami in ukrepi, toda doslej na tem področju še ni bilo storjenega pravzaprav nič. Po mnenju šolskega ministra so vsem učencem in dijakom v Sloveniji zagotovljeni enaki pogoji izobraževanja (<http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042328086>).

Mnenje varuhinje je torej drugačno kot mnenje ministra za šolstvo. Kje torej iskati vzroke za ugotovljene razlike v znanju, je gotovo kompleksno vprašanje, ki zahteva temeljito analizo in ustrezno ukrepanje. Ugotovitve prizadevajo več ali manj vse, ki živijo in delajo na območju Pomurja. Ob tem ne moremo mimo dejstva, da

je 18,5-odstotna stopnja brezposelnosti v Pomurju najvišja v Sloveniji. Struktura brezposelnosti v Pomurju je zelo neugodna, saj se je število brezposelnih žensk povečalo za več kot 2200 in predstavlja dobrih 51 odstotkov vseh brezposelnih, glede števila brezposelnih invalidov pa je Pomurje na tretjem mestu v Sloveniji (<http://krog.sta.si>).

Na navedene ugotovitve glede slabšega učnega uspeha bi se morali ustrezno odzvati ravnatelji Pomurske regije, saj so prav oni tisti, ki imajo največji pregled nad vzgojno-izobraževalnim delom na svoji šoli in so odgovorni za njeno uspešno delovanje. Lotiti bi se morali reševanja problema in ugotoviti, kolikšen delež odgovornosti za ugotovljene slabše učene dosežke učencev nosi posamezna šola. Ugotovitev namreč ne bi smeli posploševati. Hkrati pa bi morali pri ugotavljanju vzrokov in iskanju ukrepov za rešitev problemov angažirati širšo družbeno skupnost tako na lokalni kot nacionalni ravni.

Dijaki s posebnimi potrebami

Posebno skrb na področju vzgoje in izobraževanja namenjamo otrokom s posebnimi potrebami. Toda v srednjem poklicnem in strokovnem šolstvu bo treba tem dijakom posvečati večjo pozornost kot doslej. Razlogi za posebno skrb so predvsem preveliko število dijakov s posebnimi potrebami, ki so vključeni v oddelke, kar prinaša nestrpnost, preobremenjenost učiteljev, sili v zniževanje minimalnih standardov znanja. Problem je tudi finančni primanjkljaj ob kombiniranju oddelkov in upoštevanju MOFAS-a in znižanega normativa. Dijaki s posebnimi potrebami potrebujejo povsem drugačne pristope, kar za šolo in učitelje predstavlja preveliko odgovornost. Učiteljem usihajo energija, empatija in dobra volja, težave nastajajo pri izvajanju ogromnega števila ur dodatne pomoči ob neustrezni zakonski ureditvi. V nižje poklicno izobraževanje se vključujejo dijaki, ki mu niso kos, ne zmorejo programa, zanje ni zaposlitev. V spremembi zakonodaje bi morali vsem otrokom s posebnimi potrebami omogočiti enak standard, ne glede na to, v katerem delu Slovenije je šola, in ne glede na to, v kateri zavod je dijak vključen, ter zagotavljati pogoje za celostno optimalno napredovanje učencev (<http://www.drustvo-defektologov.si>).

Dijaki Romi

Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole določa normative in standarde za vzgojo in izobraževanje na območjih s posebnimi razvojnimi problemi, otrok Romov

in otrok ter mladostnikov s posebnimi potrebami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje izobraževalnih programov. Priznane so tudi ure dodatne strokovne pomoči za učence s posebnimi potrebami na podlagi odločbe o usmeritvi in ure dodatne strokovne pomoči za učence Rome.

Učenci Romi imajo torej v osnovni šoli pravico do posebne pomoči, ki pa se ob vstopu v poklicno in srednješolsko izobraževanje ne nadaljuje. To je verjetno tudi eden temeljnih razlogov za neuspešnost teh učencev oziroma dijakov in za težave, s katerimi se soočamo. Z ukrepi pozitivne diskriminacije bi se stanje na tem področju izboljšalo. Posebne pomoči bi morali biti Romi deležni tudi v nadaljnjem izobraževanju, saj iz izkušenj učiteljev vemo, da potrebujejo dodatno pomoč in prilagoditve.

Ugotovitve iz anketnih vprašalnikov

Z anketnimi vprašalniki sem želela ugotoviti, kako se na naših šolah soočamo z raznolikostjo, kakšne oblike neenakosti in razlikovanja se pojavljajo in kako se dijaki in učitelji na šoli počutijo. Pripravila sem dva anketna vprašalnika. V vzorec so bile vključene štiri šole:

- Ekonomska šola Murska Sobota, v nadaljevanju EŠMS,
- Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer, v nadaljevanju GFML,
- Srednja poklicna in tehnična šola Murska Sobota, v nadaljevanju SPTŠ,
- Dvojezična srednja šola Lendava, v nadaljevanju DSŠL.

Omejila sem se na območje Pomurja, ki je v primerjavi z drugimi regijami v Sloveniji ekonomsko, socialno in družbeno specifično.

Struktura anketirancev

V obdelavo sem zajela 202 dijakov in 129 učiteljev, skupaj 331 anketirancev. Anketirala sem dijake prvih letnikov, ker so najbližji osnovnošolski populaciji, in četrtyh letnikov, ker so že večinoma polnoletni, bolj zreli in odgovorni, kar se je pokazalo tudi pri odgovorih. Razvidna je tudi razlika v razmišljanju med dijaki, ki obiskujejo gimnazijski program, in tistimi, ki se šolajo v drugih programih, predvsem v programu poklicnega izobraževanja. Prav tako se mnenja anketirancev razlikujejo po spolu: dijakinje so v

primerjavi s fanti, dijaki, bolj tenkočutne in občutljive. Iz strukture anketiranih učiteljev je razvidno, da gre za kolektive, kjer prevladujejo mlajši učitelji, le na SPTŠ je starostna struktura enakomerno razporejena. Razmišljanje v »mlajših« kolektivih je nekoliko drugačno od tistega v »starejših« kolektivih.

Anketni vprašalnik za dijake je predstavljen v prilogi 1 (vprašanja 1 do 29, v nadaljevanju P 1, 1 ...), anketni vprašalnik za učitelje pa v prilogi 2 (vprašanja 1 do 21, v nadaljevanju P 2, 1 ...). V nadaljevanju bom zaradi preglednosti uporabljala le eno, moško obliko izrazov.

Navzočnost diskriminacije na šolah

Analiza ankete je pokazala, da se na vseh šolah včasih pojavlja diskriminacija, ponekod celo zelo pogosto. Najmanj diskriminacije je na GFML, največ pa na DSŠL (P 1, 4, P 2, 4). Večina anketirancev tudi zaznava, da je diskriminacija velik problem današnje družbe, le za dijake SPTŠ diskriminacija ne predstavlja posebnega problema (P 1, 28). Tudi učitelji jo čutijo kot velik problem, še posebej učitelji na DSŠL (P 2, 16).

Ukrepanje učiteljev v primeru diskriminacije

Približno polovica anketiranih dijakov meni, da učitelji v primerih, ko prihaja do diskriminacije, ukrepajo (P 1, 15). Večina učiteljev se s problemom sooči in se z dijaki o tem pogovori. Nekoliko manj je takih, ki o problemu obvestijo tudi starše in svetovalno službo, le neznamenit delež učiteljev pusti problem nerazrešen in se obnaša, kot da se ni nič zgodilo (P 2, 5). Sklepamo, da učitelji probleme prepoznajo, toda ne ukrepajo vedno, saj se glede na to, da jih šolska zakonodaja pri možnostih ukrepanja zoper dijake, ki kršijo pravila, kar precej omejuje, počutijo nemočne. Ukrepi tudi niso vedno učinkoviti, zato se raje umaknejo.

Poznavanje kampanje »Za raznolikost. Proti diskriminaciji.«

Analiza vprašalnika je pokazala, da slaba četrtnina učiteljev s cilji kampanje ni seznanjena, večina pa je zanje že slišala. Kljub tej ugotovitvi pa je učiteljev, ki cilje kampanje tudi uresničujejo v vzgojno-izobraževalnem procesu, le malo (P 2, 3). Iz tega lahko sklepamo, da je tudi učitelje nujno treba ozaveščati o ciljnih in ukrepih proti diskriminaciji.

Odnos dijakov do »drugačnih« dijakov

Slaba polovica anketiranih dijakov sprejema drugačne brez pomislov, polovica je takih, ki imajo ob tem, ali bi imeli za prijatelja dijaka, ki je drugačen od njih, pomisleke, nekaj je tudi takih, ki drugačnosti ne sprejemajo. Predvsem na SPTŠ so dijaki kot pripombe navedli problematiko Romov, češ da povzročajo težave, se pretepajo in jih motijo. Dijaki imajo torej predsodke predvsem do Romov. Drugačen pa je njihov odnos do dijakov s posebnimi potrebami – DSP (npr. invalidov). Večina (80 %) take dijake sprejema enako kot vse ostale, nekaterim se smilijo, nekaj dijakov pa meni, da jih cenijo bolj kot druge. Večina jih je dijakom s posebnimi potrebami vedno pripravljenih ponuditi pomoč, nekaj pa je takih, ki menijo, naj jim pomoč zagotovijo drugi (P 1, 5, 6, 7, 8). Iz rezultatov je razvidna razlika med dvojezično šolo in drugimi šolami. Sprejemanje drugačnosti je poseben problem na narodnostno mešanem območju.

Vpliv materialnega stanja in izobrazbe staršev na izbiro prijateljev

Kar polovica anketiranih dijakov meni, da je pomembno ali celo zelo pomembno, kakšno je materialno stanje sošolcev, ko gre za odločitev o tem, s kom se bodo družili, izobrazba njihovih staršev pa na izbiro prijateljev ne vpliva (P 1, 9, 10).

Izkušnje dijakov o doživljanju diskriminacije

Kar 70 % dijakov je že doživelo razlikovanje, zapostavljanje, posmehovanje in druge oblike diskriminacije. Izjema so dijaki na SPTŠ, kjer omenjenega ravnanja ne zaznavajo kot diskriminacije, iz česar lahko sklepamo, da se jim to zdi »normalen« pojav in sestavni del družbenega dogajanja. Diskriminacijsko ravnanje dijake tudi prizadene. Dijaki svoje težave večinoma komu zaupajo. Več kot polovica je takih, ki težave zaupajo svojim prijateljem, sledijo starši, nihče pa se v težavah najprej ne obrne na razrednike, druge učitelje, ravnatelje ali svetovalno službo (P 1, 11 do 17). Dijaki o tem tudi ne komunicirajo po blogih, facebooku, plaxu, iz česar lahko sklepamo, da je diskriminacija resen problem, o katerem je težko spregovoriti.

Od anketiranih dijakov posebej izstopajo dijaki SPTŠ; razlog je najbrž spol, saj fantje niso tako občutljivi na diskriminacijsko ravnanje ali pa tega pred sošolci seveda ne pokažejo.

Možnosti (ne) vključevanja dijakov v zunajšolske interesne dejavnosti

Na vprašanje, ali si lahko privoščijo ekskurzije, izlete in druge dejavnosti (glasbena šola, šport, tečaji tujih jezikov), ki so povezane s finančnimi sredstvi, je 50 % dijakov navedlo, da nimajo finančnih težav, le 10 % jih je menilo, da to za starše pomeni finančno breme (P 1, 16, 17, 18). Nekoliko drugače so glede tega odgovarjali učitelji, ki zaznavajo, da si dijaki sicer privoščijo dejavnosti, vendar zelo težko. Ugotovitev velja za vse šole v Pomurju (P 2, 6, 7, 8). Iz tega lahko sklepamo, da dijaki niso odgovarjali realno. Razlog bi lahko iskali v tem, ker se sramujejo pred sošolci oziroma jim je neprijetno in nelagodno pokazati ali povedati, da nimajo denarja. Nekateri dijaki se morda niti ne zavedajo, da so starši v finančni stiski. Iz izkušenj z roditeljskih sestankov naj omenim, da starši, vsaj nekateri, odkrito povedo, da imajo finančne težave.

Naj navedem še primer iz prakse glede organizacije in izvedbe maturantskih plesov. Starši za to prireditve žrtvujejo vse, kar premorejo, najemajo celo kredite, da lahko financirajo plesno prireditev za svojega otroka, da ga ne bi razočarali in da bi pokazali, da zmorejo toliko kot drugi. Čim šibkejši je socialni status staršev, toliko bolj si želijo v družbi pokazati, da ni tako. Torej se tudi starši pogosto sramujejo svoje revščine.

(Ne)enaka obravnava dijakov s strani učiteljev

Dijaki zaznavajo, da učitelji pogosto delajo razlike med dijaki in da imajo nekateri privilegije (60 %). Po mnenju večine anketiranih prihaja tudi pri učiteljih do neenake obravnave dijakov glede učnega uspeha. Večina dijakov meni, da učitelji dajejo prednost tistim, ki imajo boljši učni uspeh. Na podobna vprašanja so odgovarjali tudi učitelji, ki menijo, da z njihove strani ne prihaja do neenake obravnave dijakov, le 30 % jih priznava, da se to včasih vendarle dogaja. Glede dajanja prednosti dijaku z boljšim učnim uspehom učitelji pojasnjujejo, da so teh prednosti deležni dijaki, ki se udeležujejo raznih tekmovanj. Sklepamo lahko, da tako dijaki kot učitelji vidijo problem neenake obravnave vsak s svojega zornega kota. Gotovo pa drži dejstvo, ki so ga navajali učitelji, in sicer, da veliko časa posvetijo prav dijaku s slabšim učnim uspehom, predvsem ko gre za popravljanje negativnih ocen in z dodatnim poukom. Torej so pravzaprav prikrajšani in v neenakem položaju dijaki, ki imajo povprečen učni uspeh, in nadarjeni dijaki, ki bi lahko bolje napredovali, če bi učitelji zanje imeli več časa.

Obojim, tako dijakom kot učiteljem, primanjkuje tudi samokritike.

Spodbudno pa je zaznavanje dijakov, da se učitelji prilagajajo in prisluhnejo potrebam posameznega dijaka, ki ima npr. učne težave ali osebne probleme, kar sovpada tudi z mnenjem večine učiteljev (P 1, 20–24, P 2, 9–12).

Vpliv drugačnih dijakov na učiteljevo vzgojno-izobraževalno delo

Drugačni dijaki za nekatere učitelje pomenijo oviro pri opravljanju njihovega dela (20 %), za nekatere njihovo vzgojno-izobraževalno delo zato ni nič drugačno (30 %) in kar precejšnjemu številu učiteljev (50 %) pomenijo drugačni dijaki izziv za njihove nadaljnje dejavnosti (P 2, 13, 14, 15). Vse anketirane šole pripravljajo individualne (osebne) izobraževalne načrte (OIN), večinoma za dijake, ki imajo več negativnih ocen oziroma ne dosegajo minimalnih standardov znanja, za dijake, ki imajo učne ali druge osebne težave, in za dijake s posebnimi potrebami. Ti podatki so spodbudni, saj iz njih lahko sklepamo, da se na področju OIN zadeve le premikajo v pozitivni smeri. Razlog je gotovo v uvajanju prenovljenih programov v poklicnem in srednjem strokovnem izobraževanju, kjer je vodenje priprava OIN predpisana s šolskimi pravili.

Vzroki za slabše učne rezultate učencev in dijakov v Pomurski regiji

Analiza anketnega vprašalnika je pokazala, da tako dijaki kot učitelji vidijo vzroke za slabše učne rezultate dijakov v primerjavi z vrstniki iz drugih regij Slovenije zelo raznoliko. Skoraj polovica dijakov meni, da nimajo dovolj motivacije in vztrajnosti za učenje, sledijo brezposelnost staršev in slab socialni status v družini (20 %), izostanki od pouka (15 %), slaba gospodarska razvitost regije (15 %), slabe materialne razmere šole. Nizka stopnja izobrazbe staršev in premalo strokovno usposobljeni učitelji po mnenju dijakov ne predstavljajo problema (P 1, 25, 26). Z razliko od dijakov pa učitelji vidijo vzroke za slabši učni uspeh prav v nizki stopnji izobrazbe staršev in v slabem socialnem statusu družine (50 %), sledijo slaba motivacija dijakov za učenje (20 %), slaba gospodarska razvitost regije (15 %), izostanki od pouka (10 %), slabše materialne razmere šole pa se jim za učni uspeh ne zdijo bistvene. Tako kot dijaki tudi učitelji ne vidijo vzroka za slabši učni uspeh v premajhni strokovni usposobljenosti učiteljev (P 2, 17).

Odgovornost za zmanjševanje razlik v znanju je po mnenju anketiranih dijakov in učiteljev enakomerno porazdeljena na dijake, ki bi se morali bolj potruditi, na šolo, saj bi morala vsaka šola sama poskrbeti za višjo raven znanja, ter na Ministrstvo za šolstvo in šport ter druge državne institucije, in to v enakih deležih odgovornosti (P 1, 26; P 2, 18).

Iz ugotovitev lahko sklepamo, da dijaki vidijo vzroke predvsem pri sebi, torej so dokaj kritični do svojega odnosa do učenja. Dijaki tudi ne poznajo širšega družbenega problema in nimajo dovolj znanja o tem, kako sta gospodarska razvitost in izobrazbena struktura med seboj povezani. Če ni dovolj visoko izobraženega kadra, gospodarstvo ne more biti uspešno in nasprotno, če imamo visoko izobražen kader, ki nima zaledja v gospodarsko uspešnih podjetjih, ostane regija nerazvita oziroma zaostaja v razvoju. Zato se dogaja, da usposobljeni kader odhaja iz Pomurske regije in se zaposluje v osrednji Sloveniji ali celo v tujini, ker v domači regiji ne vidi možnosti za napredovanje in kariero. In tako smo spet na začetku, začarani krog nerazvitosti gospodarstva in slabše izobrazbene strukture se tako nadaljuje.

Učitelji so v anketnih vprašalnikih zapisali svoje komentarje, v katerih opozarjajo predvsem na problem oddaljenosti regije od centra, kar vpliva na to, da se ne morejo udeleževati različnih oblik izobraževanja, saj za to potrebujejo veliko časa, odsotni so od pouka, posledica so nerealizirane ure. Ne smemo pa prezreti tudi finančnega vidika izobraževanja učiteljev.

Povezanost slabših učnih rezultatov s kršitvami pravice do enakih možnosti

Po mnenju tretjine anketiranih dijakov pomenijo slabši učni rezultati kršitev pravice do enakih možnosti, več kot polovica dijakov pa ne ve, ali gre za kršitev pravic ali ne (P 1, 27). Anketirani učitelji večinoma menijo, da slabših učnih rezultatov ne moremo povezovati s kršitvami pravice do enakih možnosti, nekaj pa je takih, ki ne vedo, ali slabši učni rezultati pomenijo tudi kršitve pravice do enakih možnosti ali ne (P 2, 19).

Ravnateljeve spodbude za spoštovanje raznolikosti in počutje dijakov in učiteljev na šoli

Učitelji na SPTŠ, DSŠL in EŠMS so le redko deležni spodbud vodstva, nekateri celo nikoli. Sicer pa se večina dijakov na svojih šolah

počuti dobro, izstopa GFML, kjer se počutijo zelo dobro, in DSŠL, kjer se več kot 20 % dijakov počuti slabo (P 1, 29).

Podobne so ugotovitve iz ankete učiteljev (P 2, 20, 21), iz česar lahko sklepamo, da obstaja tesna povezanost med počutjem in odnosom do spoštovanja raznolikosti. Čim boljše je vzdušje na šoli, toliko bolj učitelji spodbujajo raznolikost in dijaki se bolje počutijo.

Za spodbujanje raznolikosti je potrebno uspešno sodelovanje ne le med dijaki in učitelji, pač pa tudi med ravnateljem in učitelji, saj ti potrebujejo njegovo podporo in priznanje za svoje delo. Učinkovitost učiteljevega vzgojno-izobraževalnega dela je močno odvisna od stila vodenja, za katerega se zavzema ravnatelj v svojem kolektivu, in tega pri uresničevanju zastavljenih ciljev ne smemo spregledati.

Spodbujanje koristi raznolikosti

Za preprečevanje razlikovanja je potrebno dosledno spoštovanje dokumentov o človekovih pravicah in šolske zakonodaje. Toda to je le prvi korak k morebitnim ukrepom za spodbujanje raznolikosti. Da bi dosegli cilje, torej izoblikovali take družbene odnose, v katerih naj ne bi prihajalo do diskriminacije, se moramo potruditi vsi, ki smo kompetentni za vzgojo in izobraževanje otrok, da bi postali odrasle in odgovorne osebe.

Ključni dejavniki za spodbujanje in sprejemanje raznolikosti:

1. vzgoja za vrednote;
2. učenje in ozaveščanje o temeljnih človekovih pravicah in svoboščinah;
3. krepitev pravne zavesti in pravne kulture.

Kako spodbujati in sprejemati raznolikost?

Najprej je treba ugotoviti, kakšno je dejansko stanje glede raznolikosti na šoli, in ohraniti tisto, kar je že bilo storjenega in se je pokazalo kot dobra praksa. Zastaviti si moramo cilje, poti in ukrepe za njihovo uresničevanje. Šele nato začnemo načrtovati dejavnosti in izdelamo akcijski načrt. Realizirane dejavnosti evalviramo in ugotavljamo njihovo učinkovitost.

Raznolikost lahko krepimo v vseh segmentih vzgojno-izobraževalnega dela. V proces izobraževanja vključujemo različne učne strategije, in sicer že pri pripravi grobih in finih kurikulumov oziroma v letnih pripravah, pri izvajanju interesnih dejavnosti in obveznih

izbirnih vsebin ter pri projektnih tednih. Prav slednji dajejo veliko možnosti za vzpostavljanje dobrih medčloveških odnosov in priložnosti za sprejemanje drugačnosti.

Posebno vlogo pri krepitvi raznolikosti pa imajo gotovo osebni oziroma individualni izobraževalni načrti (OIN), ki pa jih večinoma pripravijo le za dijake s posebnimi potrebami in za tiste, ki imajo učne ali druge težave. OIN je instrument individualizacije, ki dijaku omogoča, da svoje delo načrtuje po lastnih zmožnostih, željah in potrebah. Hkrati omogoča sodelovanje dijaka z učitelji in starši in spodbuja komunikacijo. Priprava OIN je za spodbujanje raznolikosti izjemno pomembna, saj se v njem zrcali posameznik – individuum z vsemi svojimi lastnostmi in v vsej svoji drugačnosti ter hkrati kot sestavni del heterogene skupine.

Smiselno bi bilo, da bi vsak dijak sam pripravil svoj osebni izobraževalni načrt, učitelj naj bi bil le njegov mentor. O tem seveda odloča ravnatelj, ki je pristojen za sprejemanje šolskih pravil ocenjevanja, pri čemer mora najti konsenz z učitelji, da ti ne bi bili dodatno obremenjeni z administrativnimi opravili.

Odgovornost šole, državnih in drugih ustanov in posameznikov za spodbujanje raznolikosti

Za spodbujanje raznolikosti je potrebno sodelovanje vseh, ki skrbijo za vzgojo in izobraževanje otrok in dijakov. Zagotavljanje pogojev za enako obravnavanje vseh dijakov in preprečevanje diskriminacije ni le odgovornost staršev, učiteljev in šole, temveč vseh državnih in drugih ustanov ali posameznikov. Vzgoja za vrednote, krepitev pravne zavesti in kulture ter ozaveščanje o človekovih pravicah je del širše družbene vloge, ki jo je treba načrtovati na nacionalni ravni in ne le kot sestavino vzgojno-izobraževalnega dela.

Starši in skrbniki so tisti, ki bi morali biti svojim otrokom zgled in ki so dolžni poskrbeti za njihov skladni osebni razvoj. Prav oni svojega otroka najbolj poznajo in vplivajo na to, kako ga bodo vzgojili in katere vrednote mu bodo privzgojili. Zato se morajo ves čas, ko je njihov otrok vključen v različne oblike izobraževanja, aktivno vključevati v dejavnosti šole. Starše pa mora ozaveščati ne le šola, ampak tudi širša družbena skupnost.

Sami *dijaki* imajo lahko v okviru oddelčne in dijaške skupnosti velik vpliv na medsebojne odnose. V osnovnih šolah se učenci vključujejo v otroški parlament, v srednješolskem izobraževanju pa imajo ali bi morali imeti na vsaki šoli varuha dijakovih pravic,

ki bi bil dolžan ukrepati vselej, ko bi na šoli zaznal probleme v zvezi z diskriminacijo.

Šola. Kadar se otrok vključi v poklicno in srednješolsko izobraževanje, je njegova osebnost pravzaprav že izoblikovana, sledita le še nadgradnja v osebnostnem razvoju posameznika in usmerjanje. Tako je učitelj lahko za dijaka le mentor in oseba, za katero ve, da se nanjo lahko zanese in ji zaupa, kadar zaide v stiske in težave. Vsak učitelj posebej lahko pri svojem predmetu/programski enoti vzporedno z učnimi vsebinami spontano in nevsiljivo tudi vzgaja. Že pri pripravi kurikulumov oziroma v letnih pripravah bi moral načrtovati tudi integrirane ključne kompetence oziroma kompetence za vseživljenjsko učenje.

Tudi *razredniki* imajo v okviru razrednih ur veliko možnosti, da se z dijaki pogovorijo o težavah in iščejo skupne rešitve za preprečevanje razlikovanja in zapostavljanja. Z vsakim dijakom spremljajo njegov osebni izobraževalni načrt, ga skupaj z njim dopolnjujejo in ugotavljajo, ali se zastavljeni cilji uresničujejo. Učitelji imajo na voljo publikacije, priročnike in druga učna gradiva, s pomočjo katerih lahko izvajajo dejavnosti, ki spodbujajo raznolikost.

Na učiteljskih zborih, še posebej oddelčnih oziroma programskih učiteljskih zborih (PUZ-i), lahko sodelujoči, če se redno sestajajo (tedensko, mesečno), sproti spremljajo in ugotavljajo, kaj bi bilo treba storiti. Vsak posamezni učitelj ne more delovati zase, tudi razrednik ne, pač pa je nujno potrebno sodelovalno delo. Učitelji se srečujejo na pedagoških in tematskih konferencah, se udeležujejo različnih oblik usposabljanj znotraj in zunaj kolektiva. Posebno vlogo imajo svetovalni delavci, saj najboljše od vseh poznajo posebnosti posameznega dijaka.

Ravnatelji so seveda tisti ključni segment, brez katerega zastavljenih ciljev ni mogoče uresničevati. Učitelji pri uvajanju projektov najprej potrebujejo ravnateljevo podporo in predvsem njegovo zaupanje, da delajo dobro. Ravnatelji morajo upoštevati, da morajo učitelji vložiti veliko prizadevanj in tudi svojega prostega časa za izvedbo dejavnosti in projektov. In večina dejavnosti tudi finančno ni podprtih. Zato bi moral ravnatelj, ki opravlja tudi vlogo menedžerja, s finančnimi sredstvi gospodariti tako, da bi dejavnosti in projekte za spodbujanje raznolikosti vsaj deloma finančno ovrednotil. V okviru EU se izvajajo razni projekti in šole se lahko prijavijo na razpise ter si tako zagotovijo dodatna finančna sredstva.

Država in njene institucije bi morale z ustreznimi zakonodajo (pozitivna diskriminacija za zmanjševanje razlik v tistih segmentih

družbenih odnosov, kjer so razlike največje), z vlaganjem denarnih sredstev za oživitev gospodarskega razvoja in odpiranjem novih delovnih mest zagotavljati pravico do enakih možnosti izobraževanja in zaposlovanja za vse. Denarna pomoč manj razvitim regijam je namreč lahko le prehodnega značaja, potrebni so dolgoročni ukrepi na nacionalni ravni, da se bodo razlike postopoma zmanjšale ali odpravile.

Tudi nevladne organizacije in ostale institucije lahko s svojimi dejavnostmi veliko prispevajo k spodbujanju raznolikosti na vseh ravneh družbe.

Sklep

Analiza anketnih vprašalnikov je pokazala, da se na naših šolah še vedno pojavlja diskriminacija, zato bo treba narediti vse, da bomo razlikovanje in neenakosti zmanjšali in postopoma odpravili.

Že na začetku šolskega leta bi morala šola pripraviti akcijski načrt za dejavnosti, s katerimi bo vzpodbujala in krepila raznolikost, in sicer kot sestavino letnega delovnega načrta. Možnosti je veliko, ne le v samem učnem procesu, temveč tudi v okviru interesnih dejavnosti, pri obveznih izbirnih vsebinah, projektih (npr. Evropske unije) in v sodelovanju z različnimi zunanjimi institucijami.

Glede na ugotovitve iz raziskave so dejavnosti, ki ustvarjajo enake možnosti za vse učence oziroma dijake, nujno potrebne. Posebno pozornost bo treba nameniti dijakom iz socialno šibkih družin in tistim, ki so kakorkoli drugačni (Romi, dijaki s posebnimi potrebami). Pri tem imajo ključno vlogo ravnatelji, ki v enakopravnem sodelovanju s sodelavci sprejemajo končne odločitve. Morda bodo naleteli na nejevoljo, odpor in kritiko učiteljev, saj zavzemanje za raznolikost pomeni tudi dodatno delo, žrtvovanje prostega časa, kar kratkoročno negativno vpliva na zadovoljstvo učiteljev, toda dolgoročno lahko zanesljivo pričakujemo učinkovitost in pozitivne rezultate. Z ustrezno motiviranostjo učiteljev, predvsem z ustvarjanjem pozitivne klime v kolektivu in primer- nih medčloveških odnosov, in tudi z večjim upoštevanjem potreb delavcev – učiteljev ter z usposabljanjem za krepitev raznolikosti pa bo ravnatelj učitelje uspelo pritegniti k sodelovanju. Bistvenega pomena pri tem je, da ravnatelj učiteljem zaupa in jim omogoči samostojno in odgovorno izvajanje nalog.

Prav tako je ravnatelj tisti, ki je dolžan ukrepati v primeru kršitev, ki se pojavljajo glede neenakosti v odnosu med učenci ozi-

roma dijaki in učitelji in med samimi dijaki, pri čemer je treba obravnavati vsak primer posebej, in to z veliko razumevanja in tenkočutnosti. Zavzemanje za raznolikost bi moralo postati prednostna naloga vsakega zaposlenega na šoli.

Za zmanjševanje in preprečevanje neenakosti bo gotovo treba narediti še veliko. Vsekakor pa šola pri tem potrebuje tudi podporo širše družbene skupnosti. Zato smo vsi, ki skrbimo za vzgojo in izobraževanje otrok, da bi ti postali zrele in odgovorne osebe, dolžni ustrezno ukrepati. Šele ko ljudje poznamo in razumemo svoje pravice, se lahko zanje tudi zavzemamo. Učenje in ozaveščanje o temeljnih človekovih pravicah in svoboščinah zato ni le vloga šole, pač pa je potrebno v vseh segmentih družbe. Veliko več bi se morali pogovarjati o problematiki in spremljati aktualna dogajanja na tem področju. Naučiti se moramo biti bolj strpni in spoštljivi do drugačnih in spodbujati raznolikost zaradi koristi, ki jih prinaša. Prizadevati si moramo, da bi ustvarili pogoje za enako obravnavo vsakega posameznika in tako zagotavljali dobre medčloveške odnose.

Literatura

- Bakyayita, J., ur. 1999. Postavi se za svoje pravice. [Murska Sobota:] Pomurska založba.
- Konvencija o otrokovih pravicah.* 2002. Ljubljana: Slovenski odbor za Unicef.
- Leksikon Cankarjeve založbe.* 1998. Dop. 3. izd. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Perenič, A., M. Juhart, P. Grilc, B. Kuzma in A. Igličar. 2004. *Uvod v pravo.* Ljubljana: DZS.
- Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 115/2003, 65/2005.
- Schneider, W., in V. Potočnik. 2005. *Gospodarsko poslovanje 4.* Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva.
- Strojin, M. 1995. *Položaj otroka v Sloveniji danes.* Ljubljana: Slovenski odbor za Unicef.

Priloga 1: Anketni vprašalnik za dijake

Pozdravljen/-a!

Na šolah si prizadevamo za preprečevanje neenakosti in razlikovanja učencev in dijakov, toda zavedamo se, da bo na tem področju treba še marsikaj storiti, saj še vedno prihaja do različnih oblik diskriminacije. Pred tabo so anketna vprašanja, s katerimi nam boš pomagal/-a ugotoviti dejansko stanje v zvezi z diskriminacijo. Zato te prosimo, da odgovoriš

na vprašanja tako, da obkrožiš odgovore, s katerimi se strinjaš. Anketa je anonimna!

1. Spol: M Ž
2. Starost: _____ let
3. Šola: _____
4. Ali meniš, da na tvoji šoli prihaja do diskriminacije – razlikovanja glede na barvo kože, spol, narodnost, vero, prepričanje ali katero kolidrugo lastnost?
 - a) pogosto b) včasih c) nikoli
5. Ali bi sprejel/-a za svojega prijatelja/-ico dijaka/-injo, ki je kakorkoli drugačen/-na od tebe (npr. drugačne narodnosti, Rom idr.)?
 - a) da, brez pomislekov b) da, z nekoliko pomisleki
 - c) ne bi ga/je sprejel/-a
6. Ali imaš oz. si imel/-a v osnovni šoli sošolca/-ko, ki je učenec oz. dijak s posebnimi potrebami?
 - a) da b) ne
7. Če si na prejšnje vprašanje odgovoril/-a z DA, kakšen je tvoj odnos do takih dijakov? (Možnih je več odgovorov.)
 - a) se mi smilijo b) se mi zdijo manj vredni c) cenim jih bolj kot druge d) sprejemam jih enako kot vse druge dijake e) taki dijaki me sploh ne zanimajo
8. Ali bi dijaku s posebnimi potrebami ponudil/-a prostovoljno pomoč?
 - a) da, vedno b) da, le pod določenimi pogoji c) ne, naj jim pomoč zagotovijo drugi
9. Ali je pri izbiri tvojih prijateljev/prijateljic pomembno, kakšno je njihovo materialno oz. premoženjsko stanje?
 - a) da, to je zelo pomembno b) da, to je pomembno c) ne, to ne vpliva na izbiro prijateljev
10. Ali je pri izbiri tvojih prijateljev/prijateljic pomembno, kakšna sta izobrazba in poklic njihovih staršev?
 - a) da, to je zelo pomembno b) da, to je pomembno c) ne, to ne vpliva na izbiro prijateljev
11. Ali se ti je že kdaj zgodilo, da te je kdo zapostavljal, se ti posmehoval, te »šikaniral« ipd.?
 - a) da b) ne
12. Če si na prejšnje vprašanje odgovoril/-a z DA, ali te takšno ravnanje prizadene?
 - a) da, zelo b) da, nekoliko c) ne, za to se sploh ne zmenim
13. Če si diskriminiran/-a, ali komu zaupaš, da so bile tvoje pravice kršene?
 - a) ne b) da

14. Če si na prejšnje vprašanje odgovoril/-a z DA, izberi tistega, ki bi mu o tem najprej povedal/-a:
 - a) prijatelju/-ici
 - b) staršem
 - c) razredniku/razredničarki
 - d) drugim učiteljem
 - e) ravnatelju
 - f) svetovalni službi
 - g) komuniciral bi na blogih, facebooku
 - h) drugo
15. Ali učitelji ukrepajo, če ugotovijo, da prihaja do razlikovanja oz. diskriminacije?
 - a) da
 - b) ne
16. Ali se vključuješ oz. si se v osnovni šoli vključeval/-a v različne zunanjske interesne dejavnosti, kot so npr. glasbena šola, šport, ples, tečaji tujih jezikov idr.?
 - a) da
 - b) ne
17. Če si na prejšnje vprašanje odgovoril/-a z NE, kje je razlog za to?
 - a) ker me ne zanimajo
 - b) ker zanje nimam časa
 - c) ker mi niso dostopne
 - d) ker nimam denarja
 - e) drugo
18. Ali si finančno lahko privoščiš ekskurzije, izlete, potovanja ipd.?
 - a) da, saj nimam finančnega problema
 - b) da, vendar zelo težko
 - c) ne, ker je to veliko finančno breme za starše
19. Ali meniš, da je tvoj odnos do diskriminiranih:
 - a) odgovoren
 - b) neodgovoren
20. Ali meniš, da učitelji delajo razlike med dijaki in da imajo nekateri dijaki/dijakinje privilegije?
 - a) da, to se pogosto dogaja
 - b) da, to se dogaja, vendar bolj poredkoma
 - c) ne, do tega sploh ne prihaja
21. Ali prihaja do neenake obravnave dijakov/dijakinj s strani učiteljev glede učnega uspeha?
 - a) da, pogosto
 - b) da, včasih
 - c) ne, nikoli
22. Če si na prejšnje vprašanje odgovoril/-a z DA, komu učitelji dajejo prednost?
 - a) dijakom, ki imajo boljši učni uspeh
 - b) dijakom, ki imajo povprečen učni uspeh
 - c) dijakom, ki imajo slabši učni uspeh
23. Ali učitelji dajejo dijakom/dijakinjam možnosti, da izrazijo svoja mnenja, skrbi, pomisleke?
 - a) pogosto
 - b) včasih
 - c) nikoli
24. Ali se učitelji prilagajajo in prisluhnejo potrebam posameznega dijaka, ki ima npr. učne težave ali osebne probleme?
 - a) vedno
 - b) redko
 - c) nikoli
25. Kje so po tvojem mnenju vzroki za slabše učne rezultate učencev in dijakov v Pomurski regiji v primerjavi z vrstniki z drugih območij Slovenije? (Možnih je več odgovorov.)
 - a) slaba gospodarska razvitost regije
 - b) brezposelnost staršev, slab socialni status
 - c) nizka stopnja izobrazbe staršev
 - d) slabi materialni pogoji/slabe materialne razmere šole
 - e) premalo

strokovno izobraženi učitelji f) dijaki nimajo dovolj motivacije za učenje g) preveliko število izostankov od pouka
h) drugo: _____

26. Kdo bi po tvojem mnenju moral največ narediti za zmanjševanje razlik v znanju pomurskih učencev in dijakov v primerjavi z učenci in dijaki drugih območij Slovenije?
a) MŠŠ in druge državne institucije b) vsaka šola bi morala sama poskrbeti za višjo raven znanja c) dijaki sami bi se morali bolj potruditi
27. Ali meniš, da pomenijo slabši učni rezultati tudi kršitev pravice enakih možnosti izobraževanja za vse?
a) da b) ne c) ne vem
28. Ali se ti diskriminacija zdi problem današnje družbe?
a) da, to je zelo velik problem b) da, vendar ni zaskrbljujoče c) ne, to se mi sploh ne zdi problem
29. Kako se počutiš na svoji šoli?
a) zelo dobro b) dobro c) slabo d) zelo slabo

Hvala za sodelovanje!

Priloga 2: Anketni vprašalnik za učitelje

Spoštovani/-a!

Sem Bernarda Kuzma, učiteljica na Ekonomski šoli Murska Sobota, in pripravljam referat na temo Razlikovanje lahko boli. Kljub temu da si učitelji prizadevamo za čim boljše počutje dijakov na naših šolah, še vseeno prihaja do neenakosti in razlikovanja, zato bi rada ugotovila, kakšno je dejansko stanje na tem področju.

Vljudno prosim, da odgovorite na zastavljena vprašanja. Anketa je anonimna.

1. Spol: M Ž
2. Starost: _____ let
3. »Za raznolikost. Proti diskriminaciji.« je informativna kampanja v okviru EU. Ali poznate njene cilje?
a) s cilji nisem seznanjen/-a b) sem že slišal/-a zanje c) s cilji sem zelo seznanjen/-a d) cilje uresničujem pri svojem delu
4. Ali menite, da na vaši šoli prihaja do razlikovanja glede na barvo kože, spol, narodnost, vero, prepričanje ali katerokoli drugo lastnost?
a) pogosto b) včasih c) nikoli
5. Kaj storite, če ugotovite, da prihaja do diskriminacije med dijaki ali med dijaki in učitelji?
a) s problemom se soočim in se pogovorim z dijaki b) s problemom se soočim in se pogovorim z dijaki, starši in obvestim svetovalno službo c) o problemu le obvestim ravnatelja in

- svetovalno službo d) problem pustim nerazrešen in se obnašam, kot da se ni nič zgodilo e) drugo: _____
6. Ali se dijaki vaše šole vključujejo v različne zunajšolske interesne dejavnosti in dejavnosti, ki jih izvajate na šoli kot prosto izbiro dijaka?
 - a) da, v velikem številu b) da, toda v manjšem številu c) ne, takih dejavnosti ne ponujamo
 7. Če se v interesne dejavnosti vključuje le manjše število dijakov, kje je po vašem mnenju razlog za to? Interesne dejavnosti:
 - a) dijakov ne zanimajo b) dijakom niso dostopne c) dijaki jih ne potrebujejo
 8. Ali si dijaki vaše šole finančno lahko privoščijo ekskurzije, izlete, potovanja ipd.?
 - a) da, saj večinoma nimajo finančnih težav b) da, vendar zelo težko c) ne, ker je to veliko finančno breme za starše
 9. Ali prihaja z vaše strani do neenake obravnave dijakov/dijakinj, ali dijakе/dijakinje tudi sami neenako obravnavate glede na učni uspeh?
 - a) pogosto b) včasih c) nikoli
 10. Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z DA, katerim dijakom dajete prednost?
 - a) dijakom, ki imajo boljši učni uspeh b) dijakom, ki imajo povprečen učni uspeh c) dijakom, ki imajo slabši učni uspeh
 11. Ali dajete dijakom možnosti, da izrazijo svoja mnenja, skrbi, pomisleke?
 - a) pogosto b) včasih c) nikoli
 12. Ali se prilagajate in prisluhnete potrebam posameznega dijaka, ki ima npr. učne težave ali osebne probleme?
 - a) vedno b) redko c) nikoli
 13. Ali pomenijo drugačni dijaki (npr. tisti s posebnimi potrebami) za vas:
 - a) oviro pri opravljanju vzgojno-izobraževalnega dela b) izziv za nadaljnje dejavnosti c) moje delo zaradi takih dijakov ni nič drugačno
 14. Ali na vaši šoli pripravljate in vodite individualne oziroma osebne izobraževalne načrte?
 - a) da b) ne c) ne vem
 15. Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z DA, ali individualne načrte vodite: (Možnih je več odgovorov.)
 - a) za vsakega dijaka, ne glede na učni uspeh b) za dijakе, ki imajo več negativnih ocen ali ne dosegajo minimalnega standarda znanj c) za dijakе, ki imajo učne in druge osebne težave d) za dijakе s posebnimi potrebami e) drugo

16. Ali se vam diskriminacija zdi problem današnje družbe?
 - a) da, to je zelo velik problem
 - b) da, vendar ni zaskrbljujoče
 - c) ne, to se mi sploh ne zdi problem
 17. Kje so po vašem mnenju vzroki za slabše učne rezultate učencev in dijakov v Pomurski regiji v primerjavi z vrstniki iz drugih območij Slovenije? (Možnih je več odgovorov.)
 - a) slaba gospodarska razvitost regije
 - b) brezposelnost staršev, slab socialni status
 - c) nizka stopnja izobrazbe staršev
 - d) slabi materialni pogoji šole/slabe materialne razmere šole
 - e) premalo strokovno izobraženi učitelji
 - f) dijaki nimajo dovolj motivacije za učenje
 - g) preveliko število izostankov od pouka
 - h) drugo:

 18. Kdo bi po vašem mnenju moral največ storiti za zmanjševanje razlik v znanju pomurskih učencev in dijakov v primerjavi z učenci in dijaki drugih območij Slovenije?
 - a) MŠŠ in druge državne institucije
 - b) vsaka šola bi morala sama poskrbeti za višjo raven znanja
 - c) dijaki sami bi se morali bolj potruditi
 19. Ali menite, da pomenijo slabši učni rezultati tudi kršitev pravice enakih možnosti izobraževanja za vse?
 - a) da
 - b) ne
 - c) ne vem
 20. Ali ravnatelj na vaši šoli spodbuja raznolikost?
 - a) zelo pogosto
 - b) pogosto
 - c) redko
 - d) nikoli
 21. Kako se počutite na šoli?
 - a) zelo dobro
 - b) dobro
 - c) slabo
 - d) zelo slabo
- Če želite, dodajte, prosim, še kakšno svoje mnenje.
Hvala za sodelovanje!